

PROSTOR 0: AMBIJENT KAO HRAM**SPACE 0: AMBIENT AS A TEMPLE**Danijela Matović, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast – SCENSKA ARHITEKTURA I DIZAJN**

Kratak sadržaj – Master rad „Prostor 0: ambijent kao hram” istražuje fenomen hrama, ambijentalnog prostora i unutrašnjeg misaonog i duhovnog putovanja pojedinca. Fokusravajući se na ambijentalni prostor kao mesto iskustva, rad istražuje kako kreirati vreme, prostorni okvir i ambijent tako da utiču na stanje svesti pojedinca ili kolektiva. Kroz psihoanalitički, filozofski i fenomenološki pristup čitanju prostora, rad problematizuje savremeni prostor hrama i razmatra potrebu za novim mestom unutrašnjeg dijaloga. „Prostor 0 : ambijent kao hram” se bavi fenomenom hrama u današnjem društvu, transformišući i adaptirajući koncept upotrebom scenskog dizajna kako bi se stvorilo novo iskustvo i perspektiva hrama kao čovekovog utočišta i mesta za unutrašnji dijalog. Ishod ovog istraživanja je umetničko delo scenskog dizajna pod nazivom „Prostor 0”, koje se manifestuje kao site-specific instalacija i video rad u javnom prostoru.

Ključne reči: hram, ambijent, prostor, kretanje, unutrašnji dijalog

Abstract – Master's thesis "Space 0: ambience as a temple" explores the phenomenon of the temple, the ambient space and the inner thought and spiritual journey of an individual. Focusing on ambient space as a place of experience, the work explores how to create time, spatial framework and ambience so that they influence the state of consciousness of an individual or a collective. Through a psychoanalytical, philosophical and phenomenological approach to the reading of space, the work problematizes the contemporary space of the temple and considers the need for a new place of internal dialogue. "Space 0: ambience as a temple" deals with the phenomenon of the temple in today's society, transforming and adapting the concept through the use of stage design in order to create a new experience and perspective of the temple as a human refuge and a place for inner dialogue. The outcome of this research is an artistic work of scenic design called "Space 0", which manifests itself as a site-specific installation and video work in public space.

Keywords: temple, ambience, space, movement, inner dialogue

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila dr Sladana Milićević, a na odbrani prof. dr Radivoje Dinulović.

1. UVOD

U ovoj fazi naše društvene evolucije možemo da razmislimo kako da prevaziđemo probleme današnjice i ponovo uspostavimo dublju vezu sa sobom i vremenom. Ovo je poziv da se vratimo introspekciji i zajedno kao društvo ponovo otkrijemo vrednosti koje nas ljude čine ljudskim humanim bićima. Moje istraživačko polje umetničkog rada baziraće se na analizi izabranih pojmova hrama, humanizma i kosmopolitizma, vere i duhovnosti i čoveka kao svesnog bića, kako bi se ponudila nova perspektiva sagledavanja svetog mesta, hrama ili mesta introspekcijskog dijaloga i duhovnog mira.

2. TEORIJSKO ISTRAŽIVANJE

Kroz teorijsko istraživanje biće obrađeni pojmovi: hram i ambijentalni hram, vera i duhovnosti, humanizam i kosmopolitizam, kao i čovek kao svesno biće. Baveći se psihoanalitičkim, filozofskim i fenomenološkim aspektima čitanja prostora, rad će problematizovati svesni i nesvesni doživljaj duhovnog mesta i ambijentalnog prostora.

2.1. Hram i ambijentalni hram

Hram ili mesto obožavanja je posebno promišljen prostor u kojem pojedinci ili grupa ljudi, dolaze da vrše dela odanosti, poštovanja ili verskih praksi. Oni su sastavni deo mnogih religija i kultura širom sveta koji služe kao sveto mesto obožavanja, razmišljanja i okupljanja zajednice. Oni pružaju fizički arhitektonski izgrađen prostor u službi pojedinca da se povežu sa svojom verom i duhovnošću, omogućavajući im takođe da iskupe svoje grehe, pomole se za svoje bližnje, ali i pobegnu od svakodnevnog života i da se usresrede na svoja uverenja. Osim tradicionalnih hramova, pojedinci su vremenom počeli da traže duhovnost u prirodi, videći je kao svoj „ambijentalni hram". Ovaj pogled na svet oko sebe poistovećuje se sa naturalizmom i konceptom „prirode kao hrama". Čovek još od drevnih vremena ističe prirodu kao sveto mesto, čije posebne karakteriste se nikad nisu promenile. Harmonija koja se stvara zvukovima, mirisima i tišinom pruža osećanje prisutnosti i opuštanja, pozivajući čoveka na povezivanje sa životom i promenljivosti, koje ona donosi. Iako nepredvidiva, priroda kao ambijent utiče vekovima na emocionalno stanje čoveka, nudeći mu osećaj (ne)mira, inspiracije i mesta za unutrašnji dijalog.

2.2. Vera i duhovnost

Iako je pojam vere i duhovnosti ustanovljen još u najranijem periodu antičke Grčke, kroz prizmu kosmologije i filozofije prirode, njen razvoj utiče već vekovima na život čoveka. Međutim, značajan doprinos

afirmaciji praznine, ne samo kao naučne, fizičke veličine, već i kao estetičke osnove realnosti modernog doba, pružio je razvoj psihologije i psihoanalize tokom XIX veka. Vera, izvedena iz latinskog fides i starofrancuskog feid, je poverenje ili poverenje u osobu, stvar ili koncept. U kontekstu religije, vera se može definisati kao „verovanje u Boga ili u doktrine ili učenja religije“. Eckhart Tole (Eckhart Tolle), savremeni nemački pisac u svojoj knjizi „Moć sadašnjeg trenutka“, produbljuje koncept duhovnosti kroz teme prisutnosti i buđenja svesti. U svom delu, Tole podseća na bitnost sadašnjeg trenutka u životu i potrebi za oslobođenjem od neprestanog lutanja misli između prošlosti i budućnosti, navodeći da jedino bitno jeste prisutnost u trenutku, sada i ovde.

Prisutnosti i buđenje svesti su ključ za shvatanje duhovnost. Kroz ovo prisustvo, pojedinac postaje svestan svog „unutarnjeg bića“, koje transcendiraju um i ego.

2.3. Humanizam i Kosmopolitizam

Humanizam je ključni intelektualni pokret koji je nastao tokom Renesanse, perioda obnove kulture i umetnosti u 14. i 15. veku u Italiji. Ovaj pokret postavio je osnove modernog razmišljanja i radikalno promenio ljudsku svest. U okviru ovog novog sistema verovanja, ljudska vrsta se prvi put susrela sa pitanjem lične odgovornosti prema drugom, prema društvu, što je podstaklo mnoge na kritičko razmišljanje i težnju ka unapređenju samog društva. Humanizam je naglašavao jednakost i dostojanstvo svih ljudi, zalagajući se dalje razvijanje ljudske svesti, naglašavala se važnost ljudskog razuma i kritičkog promišljanja pružajući pojedincima novo shvatanje bića u kom sebe vide kao slobodnog subjekta sa sposobnošću da oblikuje svoj život i doprinose društvu. Definicija kosmopolitizma izvučena je iz grčke etimologije i znači „građanin sveta“. Ova filozofija nudi pogled u moralnoj i društveno-političkoj filozofiji šireći ideju da su sva ljudska bića, bez obzira na njihovu političku pripadnost, građani u jednoj zajednici.

2.4. Čovek kao svesno biće

Svest se smatra ključnim elementom koji razlikuje čoveka od drugih bića, a njen odnos sa slobodom, odgovornošću i egzistencijalnom introspekcijom istražuju filozofi od antike do danas. Razumevanje svesti kod ljudi predstavlja bitan proces koji seže unazad hiljadama godina i prolazi kroz različite epohe i naučne discipline. Ona definiše esencijalnu razliku između čoveka i drugih bioloških vrsta, ističući ga kao svesno biće sposobno za dublje introspekcije i refleksiju o sopstvenoj prirodi i okolini.

3. Zaključak teorijskog istraživanja

Teorijsko istraživanje hramova, ambijentalnog hrama, vere i duhovnosti, humanizma i kosmopolitizma, kao i čoveka kao svesnog bića, upućuju na duboku povezanost ljudske prirode, duhovnosti i svesti, pomažu nam da razumemo svoju ulogu u svetu i kako oblikujemo svoje živote, a istovremeno naglašavaju važnost jednakosti, razumevanja i odgovornosti prema svim ljudima.

Ipak, ključni element shvatanja ovog istraživanja jeste razumevanje svesti kao element koji nas čini jedinstvenim. Svest ostaje ključni element koji oblikuje našu sposobnost za introspekciju, refleksiju i naš odnos prema svetu oko nas. Kroz navedene filozofske prizme

shvatamo da svest nije samo intelektualni koncept, već duboko ukorenjeni fenomen koji oblikuje ljudsko postojanje u njegovoj složenosti i dubini.

4. Studije slučaja

Studije slučaja posvećene su detaljnoj analizi doživljaja imaginarnog i ambijentalnog prostora, čije su osnove povezane sa svesnim i nesvesnim iskustvima umetničkog rada i ambijenta u kom su radovi izlagani. Polazišna tačka odabranih umetničkih radova je zajednički element, potreba umetnika da kroz rad izazivu introspektivno iskustvo kod posmatrača. Ovom analizom studija slučaja težim da razumem elemente kojima su kreirali svoje radove kao i međusobni odnos autora i publike, koji služi kao osnova i polazišna tačka za master rad „Prostor 0“.

4.1. Prostor misaonog kretanja Roden krater, Džejms Turel

Roden krater Džejms Turela (James Turell) je kapija za posmatranje svetlosti, vremena i prostora. Konstruisan da traje vekovima koji dolaze, ovaj objekat povezuje fizičko i prolazno, objektivno sa subjektivnim, u transformativnom čulnom iskustvu. Prostori Roden kratera navode pojedinca da se prepusti dugotrajnom kretanju, repetitiji pokreta, te da svoje kretanje svede na nesvesno. Ovakvo kretanje inicira drugo paralelno kretanje, misaono kretanje pojedinca unutar samog sebe. Susret ova dva prostora kretanja identičan je susretu svesnog i nesvesnog praznog prostora, koji evocira osećanja nelagodnosti. Nelagodnost se ovde pojavljuje kao neočekivan dijalog prostora i samog bića posetioca. U tom misaonom kretanju kroz prostor ostvaruje se introspekcijskom dijalog posetilaca koji se susreće ponajviše sa samim sobom, svojim unutrašnjim imaginarnim misaonim kretanjem koje mu omogućava da se izmesti iz prostora Roden kratera u jedan drugi, prostor sopstva.

4.2. Upotreba zvuka u kreiranju ambijentalnog prostora u radu Lamin Fofan

Lamin Fofana realizuje akustično naručeno delo za *Terrassensaal u Haus der Kunst* pod nazivom „Poziv na nered“ u jednom od hodnika galerije. Njegova multisenzorna instalacija takođe uključuje miris, svetlost i atmosferu. Postavljajući zvuk između unutrašnjeg i spoljašnjeg prostora muzeja, zamaglio je granicu između svesnog i nesvesnog, postavljajući svoje gledaoce u transcendentno stanje, poput snova, između svesnog i nesvesnog stanja. Umetnik nastoji da uruši poznate granice u svojim zvučnim i multisenzornim instalacijama, stvarajući jedinstvenu vrstu dezorijentisanog prostora i stanja koje omogućava publici da zamisli alternativne načine postojanja. Njegov cilj je da kroz rad stvori prostor za susret u kojem svi slušaju, sanjaju, misle u isto vreme, dok on komponvajući jasno stavlja do znanja da su disonantnost i poremećaji zvuka, ovde jednako bitne teme kao i harmonija koju on povezuje sa društvenim poretkom i njegovim odrastanjem.

4.3. Kreiranje ambijenta za unutrašnji dijalog u radovima Kimsode

Tokom proteklih četrdeset godina, Kimsodina (Kimsooja) konceptualna praksa bila je posvećena istraživanju ljudskog stanja kroz svest o sebi i drugima u potrazi za sveobuhvatnom celinom. *To Breathe*, je rad koji ruši

granice spoljašnosti i unutrašnjosti, sebe i drugoga, fantazije i stvarnosti i stvara trenutak koji je ključan za razumevanje sopstvnog bića i prostora, kako bi se ostvarilo dijalog. Kimsoda odnos stvarnog i imaginarnog prostora koristi kao glavnog naratora, u ovom slučaju stvarajući umetnost u kojoj vlada pojačana senzorna svest, potresna svesnost sveta koja se otvara u mestu koje gleda, dodiruje, čuje i donosi novo iskustvo sopstva.

4.4. Zaključak studije slučaja

Navedeni primeri istražuju granice imaginarnog i fizičkog prostora. Umetnici nude jedinstveni pristup istraživanju percepcije i prostora, pružajući publici prostor za duboko introspektivno iskustvo. Njihova dela pozivaju na razmišljanje o prirodi stvarnosti i univerzuma, istovremeno povezujući unutrašnji svet pojedinca sa spoljnim svetom. Ovi umetnici nas podsećaju da umetnost može biti više od samo vizuelnog iskustva, već i putovanje u unutarnji pejzaž uma i duše.

5. UMETNIČKO ISTRAŽIVANJE

Kreativno istraživanje master rada temelji se na diplomskom radu „Studija slučaja - Paviljon prostor 0” koji je napisan pre dve godine. Ovaj proces koji se nastavio sastoji se iz ličnih zapisa, promišljanja o prostornom ambijentu i kreiranju skica koje su nastajale na temu prostora misli, o prisustvu bića, postojanju vremena za sebe, odnosa čoveka i njegovih misli, kao i potrebi za odlaskom na „sveto“ mesto.

5.1. Umetničko istraživanje forme, karakteristike i oblika rada Prostor 0

U master radu nastavljam da razvijam konceptualne ideje nastavljajući svoje istraživanje sa diplomskog rada, fokusirajući se na jedan elemenat koji izvučen iz diplomskog rada postaje glavni element rada „Prostor 0” - Portal. Portal služi kao prelaz iz jednog prostora u drugi, stvarajući imaginarni i lični doživljaj za publiku. Oslanjajući se na istraživanje iz diplomskog rada, istražujući granicu misaonog prostora, koja postaje prelaz iz svesnog u nesvesno, želim da zadržim ideju praznine, nule, tačke i dubine o kojoj Meta Hočevar u svojoj knjizi „Prostor igre“ piše: „Dubina je najvažnija dimenzija u viđenom prostoru“ [2].

5.2. Moodboard i ishod video rada

Proces snimanja video rada „Prostor 0” bio je inspirisan navedenim temama, umetničkim referencama, ali najviše svetlom. Svetlost kao bitan element video rada, odrazila se i kroz dalje promišljanje ambijentalnog prostora u prirodi i kreiranje svetlosnog portala „Prostor 0”. Svetlost kao glavni kreator ambijentalnog prostora pružila je mogućnost doživljaja snage prirode, čiju sam mističnost pokušala kroz video da uhvatim. Sa ciljem da predstavimo snagu prirode i bitnost svetla u doživljaju ambijentalnog prostora, kako u prirodi tako i u ljudskoj percepciji, pokušali smo da ono neuhvatljivo predstavimo kroz video rad.

5.3. Tekstualni narativ Tražim prostor, tražim sebe, tražim svetlost

U zapisu „Tražim prostor, tražim sebe, tražim svetlost”, pišem u prvom licu sa ciljem da filozofski narativ uspostavi produbljen misaoni prostor i intiman odnos sa publikom. Dok opisujem čoveka kao biće koje traži

prostor, traži sebe, govorim o vremenu u kom živimo, o vremenu u kojem pojedinac teško biva prisutan.

Naglašavajući univerzalnu povezanost svih ljudi, „Svi smo mi ista bića”, ponavljam rečenicu iznova u ritmu, kao mantru kojom želim da uvučem posmatrača u posebno izmešteno stanje.

Lično bliske teme kao što su zajednička briga i empatija prema drugom, provlačim kroz pitanje „Šta to nas čini ljudskim bićima?”, navodeći takođe publiku na jedan misaoni proces u kom ne pružam odgovor, već nudim prostor za razmišljanje, autorefleksiju.

5.4. Promišljanje prostorne forme rada

Master rad scenskog dizajna „Prostor 0” preispituje različite ambijente u kojima umetničko delo može da postane svojevrsni hram, pružajući posmatraču jedinstveno iskustvo introspekcije i duhovnog povezivanja. Inspirisana idejom ambijenta kao hrama, ovaj rad istražuje vezu između čoveka i prirode kao izvora duhovnosti. Važno je napomenuti da je prvo izvođenje ovog rada na Petrovaradinskoj tvrđavi predstavljalo prvi korak u istraživanju ove ideje. Kroz buduće izvedbe i postavke, „Prostor 0” će nastaviti da razvija svoju konceptualnu osnovu i uspostavlja nove odnose sa različitim okruženjima. Ovaj rad nije ograničen na jedan prostor ili trenutak, već teži da se prilagodi i evoluiru kako bi pružio jedinstvena iskustva u različitim kontekstima.

6. UMETNIČKI RAD

6.1. Izvođenje rada „Prostor 0: ambijent kao hram”

Master rad scenskog dizajna „Prostor 0 : Ambijent kao hram” izveden je 19. septembra 2023. godine na Petrovaradinskog tvrđavi u Borisovom ateljeu, u Novom Sadu, sa početkom u 19 časova.

„Prostor 0” posvećen je čoveku i njegovom biću, pružajući mu prostor i vreme da pronikne u intimne prostore svojih misli. Ovaj rad se temelji na ideji ambijenta kao hrama, povezujući čoveka s prirodom kao izvorom duhovnosti.

Preispitujući potrebu za novim, savremenim svetim mestom, prostorom za introspekcijski dijalog, ovaj rad nastoji da kroz igru svetla, zvuka i refleksije, označi sveto mesto, hram u kom se pojedinac može prepustiti sopstvenom unutrašnjem svetu.

6.2. Odabir lokacije

Prvo izlaganje rada izvedeno je na Petrovaradinskoj tvrđavi, u Borisovom ateljeu, izolovanom šancu prirodnog i istorijskog prostora Novog Sada. Odabrana lokacija imala je veliki uticaj na tumačenje koncepta i doživljaj rada „Prostor 0”. Petrovaradinska tvrđava u Novom Sadu, s jedne strane pružila je prirodni okvir za istraživanje ideje i stvaranja ambijentalnog hrama „Prostor 0”, s druge strane nevela je na dalje promišljanje i koncipiranje postavke i odnosa elementa projekcije i svetlosnog portala. Dalje istraživanje i izlaganje rada, ispitaće iznova koncept ambijentalnih hramova i njihov potencijal za transformaciju različitih prostora. Ovaj proces će omogućiti radu da kontinuirano evoluiru i razvija svoju konceptualnu osnovu, otvarajući nove perspektive i dijaloge u različitim ambijentima.

Dramaturgija rada, određena scenskim sredstvima, ogleda se u tri faze. Svetlom, zvukom i projekcijom kreira se poseban ambijent. Prvu fazu čini dolazak na odabrano mesto koje određeno zvukom iz dubine, polako, uvodi posmatrača u prostor izlaganja, u ovom slučaju šanca tvrđave. Potom, drugu fazu čini posmatranje video rada koji se ponavlja na svakih deset minuta. Nakon završetka videa, zvuk videa nastavlja da navodi publiku i njihovo kretanje. Treću fazu čini odlazak na drugo mesto, prolazak kroz svetlosni portal, koji u ritmu otkucaja srca svetli i poziva na blizinu.

6.3. Recepcija i percepcija događaja

Izvođenju master rada prisustvovalo je oko 30 ljudi. Rad na postavci je zahtevao intenzivan rad tokom dana i prostorni okviri su tokom postavke sužavali idejnu postavku na jedan određen način. Raspoloživost tehnike i opreme je zahtevala posebnu montažu, a potom i adaptiranje koncepta u odnosu na prostor i tehničke probleme sa kojim sam bila suočena pred izvođenje.

Izvod iz komentara publike:

Za mene je ovaj rad posebno poetičan. Uspeva da proдре u suštinu nekog osećanja koje nije samo tvoje. Ja Prostor 0 tumačim kao prostor potencijala, koji možemo prepoznati na raznim mestima, u različitim pejzažima, što prepoznajem kao nameru video rada koji smo pogledali. Motiv kruga mi se činio jako važnim, sećam se da je Bašlar napisao da je bivstvo okruglo. Čini mi se da si i nas, kao publiku, prostornom konfiguracijom koju si odabrala, takođe, smestila u jedan krug, u jednu čauru i tako nas obavila svojim sopstvenim bivstvom. Gledajući video, imao sam osećaj da tragam za svetlošću koja je neuhvatljiva, koja se gasi, pa nestaje, pa se iznova rađa, preda mnom je bila potraga za svetlošću, a iza mojih leđa, portal, prag, koji te tom svetlošću obavije kada prođeš kroz njega. A onda kada prođeš kroz njega opet si u mraku, opet tragaš za svetlošću. A svetlost je u stvari u tebi, pravi prostor 0, prostor potencijala - je u tebi, tvoje telo je hram tvoje duše.

7. ZAKLJUČAK

Ovaj rad više govori o vašem viđenju prostora, nego o mom viđenju, iako je proizvod mog viđenja. Zanima me unutar ovog rada vaš osećaj prisustva unutar prostora, i kako taj prostor u kom se osećate prisutno, vam daje moć svesnog bivstvovanja.

U master radu „Prostor 0: Ambijent kao hram“ težila sam da proniknem u suštinu fenomena hrama, ambijentalnog prostora i unutrašnjeg duhovnog i misaonog kretanja pojedinca. Istraživanjem, obuhvatajući psihoanalitički, filozofski i fenomenološki pristup proučavanju prostora, postavila sam tradicionalno shvatanje hrama u kontekst krize duhovnosti savremenog društva. Pitanje koje se postavlja i traži u svakom daljem izlaganju odgovor: Koji to prostor može stvoriti jedan novi, ambijentalni hram i kreirati ono vreme koje će uticati na našu svest i duhovno iskustvo?

Kroz umetničko delo scenskog dizajna, rad „Prostor 0: Ambijent kao hram“, otvara jedan dijalog, nova razumevanja i doživljaj ambijentalnog prostora hrama, istražujući njegovu blisku vezu sa unutrašnjim svetom pojedinca i zajednice. Ovaj rad poziva na transformaciju shvatanja hrama i ambijentalnog prostora, podstičući nas da se dublje povežemo sa svojim duhovnim prostorom.

8. LITERATURA

- Bašlar, Gaston: Poetika prostora, Gradac, Beograd, 2005.
Bruk, Piter: Prazan prostor, Beograd: Lapis, 1995
Hočevar Meta, Prostor igre, Jugoslovensko dramsko pozorište, Beograd, 2003.
Fuko, Mišel: Druga mesta, Architecture, Continuité, 1984.
Daniel Goleman Sila dobrote, Geopoetika 2016
Hipoteza biofilije, Stephen R. Kellert i Edvard O. Vilson. 1995. Island Press
Endi Fišer, Radikalna ekopsihologija: psihologija u službi života. New York Press. 2012
Inkluzija sa prirodom: psihologija odnosa čoveka i prirode, V. P. Schultz. 2002
Ekart Tole, Moć sadašnjeg trenutka 1999.
H. James Birk, Enciklopedija vremena: nauka, filozofija, teologija i kultura, SAGE Publications, 2009.
Martin Heidegger, Bitak i vreme, 1967
Sartre, Žan Pol, „Egzistencijalizam je humanizam“
Kwame Anthony Appiah, Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers, New York, 2006
Biće i ništavilo, Žan Pol Sartre, 1943
Jovan Hristić – Dnevnik o Ulisu, 1954

Kratka biografija:

Danijela Matović diplomirani je inženjer scenske arhitekture, tehnike i dizajna na Fakultetu tehničkih nauka u Novom Sadu. Radi u polju scenskog dizajna, instalacije, fotografije, video rada i performansa. U svojoj izlagačkoj praksi istražuje odnos pojedinca i savremenog društva kao i okolnosti sa kojima se svakodnevno suočava. Svojim radom preispituje mogućnost kreiranja kolektivnog prostora svesti i identiteta.